

Leví Ben Yehiel mirà un instant el rostre de la seva filla Sara, que dormitava plàcidament entre els fardells de la carreta, i per un moment li va semblar que es veia a si mateix, molts anys enrere, quan la seva família va haver d'abandonar València. D'entre la boirina de la seva memòria emergí llavors la nit en què gairebé tots els jueus d'aquella ciutat, empesos per la creixent intransigència dels almohades, s'havien vist obligats a un penós èxode sense retorn possible. Mai més no tornarien a veure l'esplèndida Balansiya, la insigne Madinat al-Turab, la ciutat de la pols. Leví encara la recordava amb sorprenent claredat. Des dels afores, l'argila encarnada amb què s'aixecaven les seves majestuosos muralles i els seus magnífics edificis dotava la ciutat d'un estrany aspecte crepuscular, com si sorgís de sobte del mig d'una boirina incendiada. Balansiya, la ciutat dels mil jardins, l'estimada del sol, perfumada de tarongina i romaní. Aquella nit, els jueus sortiren per la porta de Roderos i creuaren el Guadalaviar pel pont de pedra d'Abd al-Aziz. Una confusió de carretes, d'animals i de gent capbaixa, movent-se amb lentitud de processó fúnebre entre la pols densa del camí, entre la llum pàl·lida de les torxes i els plors esmorteïts d'algunes dones. Encara podia recordar-se'n, abraçat al coll del seu pare, enfrontat al rostre abatut de la seva mare, que caminava capbaixa darrere seu, agafant de la mà les seves dues germanes grans. El seu cor estava sorprès de confusió i de pena. Intuïa la desemparança del desarrelament. Però llavors el seu pare li mussità a cau d'orella:

—Res no has de témer, Leví. A Tulaytulah tot tornarà a ser com abans.

I aquella veu ferma i calma esdevingué bàlsam sobtat de les seves pors, desféu de cop el nus d'angoixa que sentia a

la gola. Va recobrar llavors una serenor que a poc a poc anà omplint de pesadesa les seves parpelles. Va imaginar aquella Toledo com un immens prat ple de roselles, on els nens corrien i reien lliures de pors. I una dolça mansuetud envaí el seu ànim abans que els seus ulls es rendissin a la son.

Aquella mateixa afile serenitat l'observava ara al delicat rostre de la seva filla Sara. Com ell temps enrere, la nena s'havia vist obligada sobtadament a abandonar la seva ciutat natal, a deixar la protecció dels espais i els rostres quotidians, a emprendre un viatge sense tornada possible. Però ella ni tan sols tenia el consol d'una mare que hauria de cuidar-la i fer-li observar pacientment els mitzvot del poble d'Israel, ni la companyia d'altres germans amb qui distreure l'aflicció de l'enyorança. Sara estava sola, involuntàriament lligada al destí d'un pare a qui el jutge major de l'aljama de Toledo, instigat per la poderosa família dels Ibn Ezra, havia condemnat a herem ha-Yishub, a l'expulsió del call toledà. Un estranyament que suposava de fet el bandejament perpetu de Castella, perquè cap comunitat jueva d'aquell regne s'atreveria a donar-li arrelament i recer. Fou cosa fútil que en realitat ningú no s'hagués cregut la falòrnia d'Abraham Ibn Ezra, puix al seu poder s'havien doblat les voluntats i la moral de tots els prohoms de l'aljama.

Feia ja dues setmanes que havien sortit de Toledo. Poc després de l'alba, Leví va albirar al lluny el pujol sobre el qual s'erigia la fortalesa templer de Gardeny i aviat va aparèixer, darrere, l'imponent turó on s'assentava la ciutat de Lleida. Una hora després passaren al costat del Pes del Rei i arribaren als peus de les muralles. Van descarregar llurs fardells, s'acomiadaren del mercader mossàrab que els havia portat i van entrar a la vila per aquella porta que en deien de Foradana. El carrer, antiga via romana, estava enfangat i relliscós. Els pocs vilans amb què es van topar eren llauradors que anaven a la feina a les hortes dels voltants. En arribar a la plaça de la Bladeria, un telaire que obria el seu petit magatzem els va indicar el camí per arribar a la jueria. No van trigar a sortir al carrer principal del Romeu, l'antic barri dels mossàrabs, i després de caminar unes poques vares van tòrcer a destra, entrant en un carreró que pujava cap al Portal de Sant Andreu. Allí s'aixecava la muralla de la Cuirassa, l'intricat i estret call jueu.

En veure'ls entrar, per la porta més occidental del recinte, uns nens que hi havia jugant van arrencar a córrer esvalotats cap a la plaça de la Sinagoga, cridant que per fi havia arribat el metge toledà Leví Ben Yehiel.

* * *

Assegut vora el penya-segat, Galceran mirava com alguns homes de la mainada del rei d'Aragó desembarcaven els cavalls de les entranyes de les últimes tarides que acabaven d'atracar al port de Tarragona. Estava a menys d'un tir de ballesta, per la qual cosa podia sentir amb claredat els renills inquietos dels animals i les veus amb què els criats tractaven d'apaivagar-los. Va fer una ganyota de fàstic, escopí cap a la bava espumosa del fons del penya-segat i fixà la vista en l'horitzó anyil de la mar, més enllà de la borrosa barca de pescador que es balancejava suaument sobre la tova calma de l'aigua. En aquella direcció es trobava l'illa de Mallorca, d'on havia tornat dos dies enre-re, a bord d'una arrossinada galera, abarrotada d'almogàvers. Per voluntat i per a única glòria de Déu, aquesta illa era ja cristiana. Va tornar a escopir, mentre es palpava el mocador de tafetà negre amb què invariablement ocultava una horrible cicatriu que li envoltava completament la gola. I al tacte l'assaltà altra vegada aquell obstinat record, la imatge del seu cos penjat d'una frondosa alzina, balancejant-se lleument, amb les mans lligades a l'esquena i les cames lliures per espeternegar debades la seva mortal desesperació. Va sacsejar el cap, com tractant d'esborrar aquest amarg record i ja va tornar a pensar en la guerra de Mallorca, en la recent presa de la muslim Madina Mayurqa. Així van reverdir en la seva memòria els interminables dies de saqueig i degolla, la impietat i l'acarnissament amb què havien obrat els assaltants, embogits per la cobdícia, borratxos per l'olor de la sang. Un tropell desafortat, sense Déu ni lleis, udolant com feres, violant com dementos, matant amb crueltat més pròpia de feristeles que de gent que es deia cristiana. Encara li semblava estar sentint aquells crits eixordadors amb què s'enfervorien els atacants. Desperta ferro! Santa Maria! Aragó! Aragó! Barrejat amb la sanguinària munió de catalans i aragonesos, ell també havia format part d'aquell

deliri. Més de seixanta dies tenebrosos, plens d'alarits trencats d'espant i desesperació, durant els quals trenta mil musulmans de tota edat i condició havien estat degollats o escapçats. Per tot arreu s'alçaven rimers de cadàvers abandonats a la fam de rates, gossos i corbs. Munts de morts que travaven el pas i que eren font de rierols de densa sang que entollava carrers i places. El terrible fred que els assaltants havien sofert els dies previs a la presa de la ciutat —que esdevingué el 31 de desembre— s'havia anat esvaint a poc a poc, vençut per la calidesa de la sang i pels milers de focs que cremaven en la desolació dels albergs i les mesquites. Però llavors, a aquestes dentades salvatges del fred hivernal els succeí la pudor brutal de la podridura. La matança i el saqueig duraren fins a ben entrat el mes de març, quan Déu misericordiós havia enviat, com a macabre guardó per llurs serveis, el negre i veloç corser d'una pesta que aviat havia delmat les hosts dels victoriosos botxins. Bé que quan la mort va voler senyorejar també al bàndol dels cristians, Galceran ja no era a la ciutat. Emparat per la confusió i el desordre d'un exèrcit trencat i desmanat, una nit de mitjan febrer havia sortit per la porta de Bab al-Beleu i envoltant les muralles de la ciutat s'havia dirigit cap al port de Santa Ponsa. Carregava a la seva esquena un pesat costal d'espert. Potser va despertar la cobdícia dels peons i cavallers amb qui es va anar trobant, però cap d'ells s'atreví a apropar-se-li ni a dir-li paraula. Ho desaconsellava la seva extremada alçada i corpulència, la seva mirada esquerga i sobretot l'enorme ganivet rovellós que portava entre les dents. De totes maneres, si algú li hagués arrabassat aquell sac, en obrir-lo l'hagués sens dubte decebut, ja que creient trobar-hi riquesa, no hi hauria descobert sinó una nena bruta i despenzinada. Una esparracada almohade de tot just sis anys, amb la pell bruna i uns ulls negres com la nit més fosca de l'hivern.

L'almogàver veié un domèstic del rei que entrava a la senda que pujava cap al penya-segat, portant del ronsal un cavall alatzà. Es posà dempeus, tragué el ganivet i esperà que l'home s'apropés.

—Mon gran senyor, el rei Jaume, t'envia aquest preciós cavall —va dir amb la veu trèmula per la fatiga de la pujada, o potser per la por que li inspirava aquell almogàver—. I et lliura també aquesta borsa amb les masmudines promeses.

—Digues al nostre senyor que sempre m'honora im-
rescudament —va contestar Galceran secament.

—I em mana dir-te que és necessari que te'n vagis al teu
alberg de Lleida, on has de restar fins a tenir noves seves.

Sense contestar, Galceran va prendre el ronsal de l'animal
i començà a caminar cap a l'espessa pineda que hi havia a
deu vares escasses de les roques. La nena estava lligada pel
turmell dret al tronc d'un petit pi. Seguia dempeus, tal com
l'havia deixat, i romania estranyament immòbil, com si fos una
estàtua. Tenia la mirada perduda cap al soroll cec de l'aigua.
Quan es va apropar a ella, va semblar no veure'l, encara que
allargà la mà per acariciar les crins de l'animal. Galceran la
va deslligar, li va treure la mordassa i, aixecant-la, l'assegué a
la gropa del cavall.

—Hisan —va murmurar la petita—. Jamil...

—Ens n'anem a Lleida —va dir Galceran, encara que sabia
que la nena no podia entendre'l—. Allí estaràs bé.

Va subjectar les regnes amb la mà dreta i va cavalcar
d'un salt. Quan arribà el cavall, va notar com els fràgils braços
de la petita tractaven d'envoltar el seu cos. I en aquell instant,
l'assassí del rei, el cruel almogàver que des de feia algun temps
executava els més foscos i inconfessables designis de Jaume I,
es va sentir l'ésser més innocent i feliç de la terra.

* * *

Havien arribat a Lleida la vigília d'un Sàbat, la primave-
ra de l'any 1230. En saber-se que havia arribat a la Cuirassa
l'insigne metge Leví Ben Yehiel, la comunitat sencera sortí de
les seves cases i negocis i es congregà a la plaça de la Sina-
goga. Durant una bona estona es van succeir les salutacions
i cortesies. Els nens estaven esvalotats i els grans somreien,
mostrant una discreta complaença. En aquell moment, embar-
gat per l'emoció de la rebuda, Leví no advertí com el rostre
d'alguns ancians evidenciava una inquieta preocupació, un
desassossec que els torçava una mica el rostre i els feia mirar
de reüll, amb desconfiada alerta. Les mostres d'afecte no tri-
garen a emocionar també la petita Sara, als ulls de la qual va
aparèixer aviat la lluentor neta de l'alegria. Leví es va sentir

alleujat. Començava a creure que en aquella aljama podrien tenir finalment una vida afable, en bona avinença amb tots els seus membres, poderosos o humils. No oblidava que havia estat el mateix consell d'aquesta comunitat el que s'havia aprestat a brindar-li asil i recer, tan aviat com havia tingut notícia de la seva desgràcia i consegüent expulsió de Toledo. L'aljama li ofería un càrrec de rabí i de sofer a la seva sinagoga de la Cuirassa. Si acceptava ensenyaria als joves la Torà i el Talmud, i assessoraria els tres mukdamim o jutges de la comunitat en la interpretació i l'aplicació de les takkanot, les ordenances comunitàries per les quals es regien les diferents aljames. A canvi, l'allotjarien humilment i li assignarien cinc-cents sous jaquesos anuals per a la provisió d'aliment i vestit, per a ell i la seva filla. A més, si algun prohom volia fer ús de la seva molta ciència en la medicina, l'aljama el deslliuraria de pagar cap tribut pel profit que pogués obtenir-hi. Aquella era, doncs, una magnífica oportunitat per començar una nova vida, allunyada d'enveges i d'amenaces. Necessitava convèncer-se que Lleida seria un bon lloc de retir, un call afable i relativament petit, on podria dedicar-se secretament a l'oració i l'estudi. Una aljama on la seva filla podria créixer sense deshonra, casar-se i viure molt conforme a les lleis i costums del seu poble. Els rostres d'aquella gent senzilla semblaven augurar aquest futur, i les dades externes eren igualment prometedores. En principi, li constava que la família dels Ibn Ezra no exercia gaire influència ni domini en les jueries del regne d'Aragó, per la qual cosa no podria afectar-li ja el seu odi ni la seva maledicència. D'altra banda, era notòria i lloada la protecció que Jaume I brindava als jueus del seu regne. Els hebreus no eren súbdits seus, sinó els seus serfs, i per tant no depenien de ningú més ni a cap altre havien de pagar tributs. I el rei sabia bé quant laboriós, fidel i rendible podia ser aquell poble... De manera que, encara que no podia evitar l'animadversió que la pleballa, abrandada per alguns clergues, demostrava ocasionalment als fills d'Israel (malvolença que es desbocava en Divendres Sant, amb el ja ancestral costum d'anar a apedregar les jueries des de la muralla), el jove rei havia donat ben aviat mostres de posseir un ànim indomable a combatre tots els conats hostils que les autoritats eclesiàstiques feien de continu per excloure'ls

i vexar-los. Bona prova d'això havia estat la negativa del rei Jaume a aplicar el cànon del Concili del Laterà on s'instava els jueus a portar cosida a la capa una roda de drap de color amb què els cristians poguessin distingir-los i així no tenir tractes amb ells ni ser per tant excomunicats.

—Sigueu benvingut, mestre Leví —li va dir, després d'abraçar-lo, el dayyan i rabí major, misser Samuel Abenvenist—. La nostra humil aljama no ha d'oblidar aquest divendres d'iar de l'any 4991, en què l'ha honorat sent un dels seus l'alfaquí Leví Ben Yehiel.

Els membres del consell i els tres mukdamim els van conduir llavors a la casa on s'allotjarien, un petit alberg, al carrer dels Pergaminers, que era propietat de la comunitat. Abans d'entrar, Leví va tocar la mezuzà que estava incrustada al brancal dret de la porta i va donar gràcies a Déu per la seva nova casa. Al migdia, la dona i les tres filles de Mosse Jahuda (hazan i xammaix de la sinagoga de la Cuirassa) van passar a recollir la petita Sara i la van portar a casa seva perquè els ajudés en l'elaboració dels jalot, els pans trenats del Sàbat, i aprengué a cuinar l'afamí, potatge que en aquelles contrades es feia amb xai, cigrons i ous durs. La nena va tornar una hora abans del capvespre i va trobar el seu pare abstret en la lectura del Cànon d'Avicenna. Amb els últims rajos del sol, pare i filla es van mudar, posant-se netes robes blanques, i ja van encendre junts les espelmes del Sàbat. Després, Leví va posar les seves mans sobre el cap de la nena i la va beneir segons el costum.

—Déu et faci com a Sara, Rebeca, Raquel i Lia.

—Jo ja sóc Sara, pare —contestà la nena com solia, tots els divendres.

L'alfaquí va somriure i la va besar al front. Va ser llavors quan el rostre de la nena es va aombrar de sobte i humiliant lleument el cap, amb veu trèmula, va mussitar:

—Tu em protegiràs, oi pare?

—Sempre —va contestar Leví, sense entendre molt bé el perquè d'aquella sobtada malenconia.

—Aquí ocorre alguna cosa dolenta, pare. Per això tots aquests nens tenen tanta por —va murmurar la petita Sara, just abans que les ombres de les espelmes vinguessin a dir-los que havia començat el dia sant.

Galceran va acabar de netejar la seva ballesta i la va guardar dins l'arca arnada que presidia, com a únic mobiliari, la petita estada que componia casa seva. El modest alberg s'aixecava en un estret carreró, darrere del carrer de la Bruneteria, molt a prop del portal de Sant Gili, al raval de la Magdalena. Era un alberg lúgubre i fred, puix només hi havia una estreta finestra ogival, que no bastava a buidar-lo de penombres, i una diminuta llar, amb l'espai just per contenir un trespeus sobre el qual reposava una olla sense ansa. El sostre estava blegat, ple d'esquerdes, i era molt baix, per la qual cosa Galceran es veia obligat a caminar ajupit. Al costat de l'arca hi havia un jaç amb el llenç greixós i sense cap altra coberta que una fina estamena groguenca. En una altra màrfega, situada sota la finestreta, dormia aleshores la nena almohade. Es feia fosc, per la qual cosa aviat l'estança es veuria sumida en tenebres. Els sobtats lladrucs d'un gos van fer que la petita s'estremís un moment, abans de recuperar la placidesa del son. Galceran va obrir la porta i va llançar al carrer el pudent contingut d'una petita bacina. Va recollir una mica de fang i fullaraca, amb què va fregar amb força el recipient, va posar dins un rosegó de pa i el va deixar al costat del matalàs de la nena. Després va sortir al carrer i va córrer el forrellat de la porta. Es va ajustar el cinyell de la pellissa, s'emboçà amb l'extrem de la capa i es va dirigir a la costa de la Magdalena, per on va arribar al camí que pujava al palau del Bisbe. Allí s'obria, entre tàpies i horts, un carrer que des dels temps dels sarraïns els vilans anomenaven de les Meretrius, perquè tal ofici hi tenien la majoria de les seves habitants. Galceran es va creuar amb alguns homes que sortien de la foscor dels corrals, amb el rostre encès pel vi i la mirada feréstega i batissera. Però ningú no s'atreví a apropar-se-li. Aviat arribà a una tàpia de tova, mig derruïda, que era el pati abandonat d'un casalot. Va entrar, travessà l'estret empedrat que s'obria pas entre la mala herba i arribà a la porta, en la qual penjava, lligat a la balda, un ram d'espígol marcit. Va cridar amb força diverses vegades i a la fi li va obrir una vella encorbada, amb el rostre pansit, pèl escàs i una única i negrenca dent. L'anciana va mirar-lo de dalt a baix, fent una ganyota plena de menyspreu i ja va girar una mica el tors abans de cridar:

—Boneta, està aquí el maleït almogàver!

Galceran renegà entre dents, apartà la vella amb la mà i entrà al vestíbul. L'estreta estança podia a floridura, a orins i a oli cremat. Un petit llum d'oli que reposava al terra projectava una tènue llum groguenca.

—Dóna't per pagada abril sencer, alcavota del dimoni... —va remugar Galceran, abans de llançar a terra una masmudina d'or, que la vella es va apressar a recollir i a guardar-se dins la seva desdentada boca.

Després, amb sorprenent agilitat, la dona va desaparèixer rere la cortina d'espart que velava l'interior de la casa. No va trigar a aparèixer una mossa d'uns quinze anys, ben tallada, alta i grassoneta, i de trets durs, puix tenia el rostre aguilenc, amb pòmuls prominents, la boca breu, els ulls ametllats, molt negres, i els cabells atzabegencs, rullats i rebels. Per tota salutació, va somriure maliciosa i de sobte va bufetejar el rostre impàvid de Galceran.

—En quin cau t'havies amagat, bastard? —li va retreure, simulant un gran enuig.

Després l'agafà de la mà i estirant-lo, el va fer entrar a la casa. L'almogàver féu un posat de disgust en veure l'anciana, que estava davant de la llar encesa, removent amb una llarga cullera ferrera el líquid que bullia dins d'una marmita. Bruixa del diable, va mussitar, provocant el riure entretallat de la vella, que va acabar per escopir dins del calder. La noia va descórrer una cortina que penjava al costat de la llar i tot seguit van entrar en una diminuta alcova, en la qual tan sols hi havia un greixós jaç.

—No correu la cortina, fills meus, que trobo molt plaer veient i recordant el que ara els anys em tenen prohibit —van sentir dir a l'anciana.

Amb una ganyota de repugnància, Galceran va tornar a córrer la tela.

—Bona cavalcada! —va cridar llavors la vella, abans de posar-se a riure desbaratadament.

Una estona després, quan els cossos es destravaren, sadollat el seu obscè apetit, i els amants es miraven exhausts i ensopits, la noia murmurà, amb un deix a la veu entre la dolçor i el retret:

—Creia que havies mort, o que estaves pres.

—He estat a la guerra de Mallorca —va contestar Galceran, secament.

En aquell recés de tebiesa, en anomenar aquella illa, a Galceran li va venir de sobte a la ment el record de la tarda en què es va topar amb la nena almohade. Havia entrat amb quatre almogàvers més, cobejosos de sang i riqueses, en una casa senyorial que era prop de l'Almudaina. La trobaren amb gran estrall per dins, sense gent ni coses de valor, ni vianda o llegums a la cuina. I en aquesta peça estaven, ja per anar-se'n de tan poc profitós lloc, quan a un d'ells li va semblar sentir una tos seca que venia de sota del terra. No trigaren a trobar una trapa, que, oberta, els va mostrar la fosca entrada del que semblava un soterrani de no més de dues vares d'alt. Tenint ben present el pacte que determinava que el botí pertanyia a qui primer el trobés o l'arrabassés, no sense espentes, els almogàvers van anar ficant-se un rere l'altre per aquella estreta cavitat. Quan els seus ulls es van acostumar a la foscor, veieren uns musulmans que, arraulits entre tres saques, els miraven espaordits. Era una família formada per una parella d'ancians i un home i dues joves, una de les quals abraçava un nadó. Dos dels almogàvers es van abalançar contra ells i van començar a acoltellar-los, sense fer distincions, al mateix temps que els anaven despullant de tot el que portaven al damunt, joies i roba. Els altres dos mercenaris es van llançar sobre sengles costals i després de bellugar-los i entendre pel soroll que portaven vaixel·la se'ls van carregar a l'esquena. Galceran es va apropar a l'altra saca i la va apartar en un racó, per llevar-la així de la cobdícia dels seus companys. En ficar-hi la mà, va topar amb uns cabells embullats, dels quals va estirar amb força, fins que va apuntar la cara d'aquella nena.

—L'anava a apunyalat —va mussitar Galceran, per a sorpresa de Boneta—. Maleint la meua mala sort en aquell repartiment, l'anava a apunyalat fins a esgotar-me. Però li vaig veure els ulls. No suplicaven clemència. Aquesta nena no tenia por. Ni tan sols em va mirar amb menyspreu o repugnància. Em va mirar amb pena, amb llàstima infinita. No veia en mi el seu botxí, veia un pobre condemnat.

—De què parles, almogàver boig? —va preguntar la prostituta.

—Em vaig endur una nena de Mallorca —va contestar Galceran—. Només parla algaravia. Fins ahir no vaig saber que es diu Aziza.

—I tu, almogàver? —va preguntar llavors la jove, amb veu melosa—. Encara no sé com et dius...

—Fa anys que no tinc nom... —va contestar Galceran, amb posat malenconiós.

* * *

Aquell diumenge, quan acabaren de recitar l'amidà, el jutge Jucef Avicensa va acompanyar Leví Ben Yehiel i la petita Sara al micvé que l'aljama lleidatana tenia als banys del Pardinal, molt a prop de la porta de l'Alcàntara, a la parròquia de Sant Joan. En aquella piscina tallada en roca viva, pare i filla van complir amb el bany ritual de la immersió total. Una plaent sensació de serenitat va envair Leví en sortir de l'aigua. Després de tants mesos de mundanes afliccions, la puresa de l'aigua del micvé el va fer sentir-se net una altra vegada, físicament i espiritualment. Seguidor de Maimònides, també ell creia cegament en el poder sagrat d'aquell ritual. Mitjançant l'aigua, Déu el purificava, li ofería de començar una nova vida, sens dubte molt més humil que la que fins llavors havia portat, però alhora més plàcida i més lliure de preocupacions. No tornaria a ocórrer allò d'ahir, es va dir convençut, recordant la seva inquietud durant les oracions a la sinagoga. No havia pogut de cap manera santificar el Sàbat, atès que no havia aconseguit d'oblidar-se de les seves passades tribulacions, de les seves misèries terrenals. Fins i tot a estones, en assaltar-li el record del que havia succeït a Toledo, s'havia sentit estranyament irascible. Tot i els intents que havia fet, no havia aconseguit d'apaivagar el seu ànim i concentrar-se en les oracions i en la lectura de la Torà. No havia honorat el seu Déu com mereixia i com manava la tradició. Però ara, de sobte, l'envaïa una tèbia sensació d'alleujament i d'assossec. La passió semblava haver-se esvaït sense més, com una prima boirina matinal davant l'embat del sol. Començava a acceptar finalment el seu destí. El tirà sentiment de la malvolença semblava haver fugit, ja no el dominava, furiós, la rancúnia. Ara sabia que no mouria un sol